

InteRed

por una educación transformadora

GUIA DE COMUNICACIÓ COEDUCATIVA PER AL CANVI SOCIAL

GUIA DE COMUNICACIÓ COEDUCATIVA PER AL CANVI SOCIAL

Una publicació de:

InteRed 2023

Redacció i contingut de la publicació:

Leonor Goicoechea Navarro
(Associació per la Coeducació)

Coordinació de la publicació:

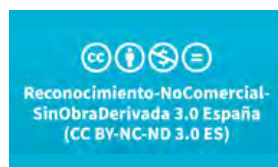
InteRed Comunidad Valenciana

Disseny i maquetació:

Mónica Fernández Quintana

Traducció: Manuel Gil Fernández

Correcció: Susanna Ligeró Tormo

ALGUNS DRETS RESERVATS

Es permet lliurement compartir, copiar i redistribuir aquesta obra en qualsevol mitjà o format sempre que se'n reconega l'autoria i no es faça servir per a fins comercials. No es pot alterar, transformar o generar una obra derivada d'aquesta obra.

Aquesta publicació ha estat realitzada amb el suport financer de la Generalitat Valenciana. El contingut és responsabilitat exclusiva de la Fundació InteRed i no reflecteix necessàriament l'opinió de la Generalitat Valenciana.

COMUNICACIÓ COEDUCATIVA PER AL CANVI SOCIAL

WWW.INTERED.ORG

ÍNDEX

Agraïments:

Agraïm als centres de cicles formatius, als quals InteRed acompanya en processos d'educació transformadora, que ens brinden la seua experiència i el seu treball, la seua il·lusió i compromís, sense els quals aquesta publicació no seria possible. Volem donar les gràcies especialment al seu alumnat i professorat, que valentament aposten per educar per a transformar el món.

També volem agrair la participació en la recollida d'informació per a l'elaboració de la guia a l'alumnat i professorat de l'Institut Tècnic Professional PAX (València), el CIPFP Misericòrdia (València), l'IES Conselleria (València), l'IES Valldigna (Tavernes de la Valldigna, València) i la CIPFP Vall d'Elda (Alacant).

- 1.** De què va aquesta guia?
- 2.** Per què és important utilitzar un llenguatge inclusiu?
- 3.** Sexisme i comunicació
- 4.** I què passa als nostres centres?
- 5.** Proposta de bones pràctiques
- 6.** Altres recursos

1. De què va aquesta guia?

InteRed (1992) és una ONGD que té com a missió contribuir al ple gaudi dels drets humans de les dones i els homes, i treballa per a promoure l'equitat i l'empoderament de les dones i per un món on el sexe de les persones no siga raó de discriminació sinó part essencial de la plural, complexa i enriquidora diversitat humana en què creiem i per la qual treballem.

El poder educatiu de la comunicació, i específicament del llenguatge, ens compromet a la recerca de noves i millors formes de relacionar-nos amb el món des del respecte i la diversitat, formes més equitatives, polítiques i estratègiques. Així, creiem que és fonamental l'ús d'un llenguatge i imatges inclusives que visibilitzen, reconeguen i acullen l'experiència i la diversitat de dones i homes al món.

Per això impulsem la realització d'aquesta guia.

La guia que teniu a les mans és una proposta de bones pràctiques de comunicació interna i externa, verbal i no verbal, analògica i digital amb perspectiva de gènere.

Ha sigut elaborada per l'Associació per la Coeducació, que des de l'any 1992 treballa per la igualtat a la comunitat educativa i la societat en general.

S'emmarca en el projecte *“Comunitats coeducatives transformadores per a una ciutadania global. Promovent la igualtat de gènere en cicles formatius de la Comunitat Valenciana”*, finançat per la Generalitat Valenciana, i que la Fundació InteRed desenvolupa en aquests centres.

El projecte promou comunitats coeducatives transformadores, en aquest cas als cicles formatius, que contribuïsquen a una ciutadania compromesa i protagonista en la construcció d'una societat global, solidària, justa i equitativa, d'acord amb els ODS i l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible, tot impulsant entorns lliures de violències masclistes.

Amb aquesta guia pretenem contribuir al full de ruta coeducatiu que ja implementen els centres de cicles formatius als quals acompanyem, proporcionant recomanacions per tal d'assolir una comunicació per al canvi social que siga horitzontal, compartida, des dels sabers, aprenentatges i experiències dels seus protagonistes, que alhora juguen un paper irremplaçable en el seu desenvolupament.

Per això, la guia s'ha construït conjuntament amb les aportacions del professorat i l'alumnat de centres de cicles formatius amb què col·labora InteRed; concretament, l'Institut PAX, el CIPFP Misericòrdia i l'IES Conselleria de València, l'IES Valldigna de Tavernes de la Valldigna (València) i el CIPFP Vall d'Elda, d'Elda (Alacant).

Per a recollir aquestes aportacions, es va escollir una modalitat virtual que permetera adaptar-se als diferents temps i ritmes de les persones participants mitjançant un formulari. L'objectiu del qüestionari era detectar punts febles i àrees de millora en matèria de llenguatge no sexista als centres esmentats.

La finalitat última de la guia és posar en relleu el pes del llenguatge que utilitzem al nostre dia a dia com a docents en la construcció d'un imaginari col·lectiu i entendre la importància d'anomenar i visibilitzar totes les persones i que totes elles es vegem incloses i referenciades.

Hem de tenir en compte que, com a docents, som referents per al nostre alumnat i que la manera com ens comuniquem impacta en les persones del nostre voltant. Per tant, no hi ha dubte que tenim la responsabilitat, i fins i tot l'obligació, de qüestionar i deixar arrere les expressions o el lèxic que invisibilitzen realitats, que incidisca en la desigualtat de gènere o que reforce la superioritat de l'home i del masculí sobre la inferioritat i el rebuig del femení.

Per això, la guia ofereix un conjunt de reflexions i bones pràctiques que orienten el professorat cap a un llenguatge més inclusiu i amb un enfocament de cures que contribuïsquen a construir maneres de relacionar-se més igualitàries.

T'apuntes al canvi?

2. Per què és important utilitzar un llenguatge inclusiu?

El llenguatge constitueix un dels elements de socialització més importants i es fa necessari perquè agents clau com ara la família, l'escola, la societat i els mitjans de comunicació funcionen. Mitjançant el llenguatge, les persones ens podem comunicar, transmetre pensaments, sentiments, coneixements i idees, i gestar i desenvolupar la nostra identitat.

El llenguatge és, alhora, reflex i model de la societat i, encara que, com a model, ha de ser un element integrador per a totes les persones, el llenguatge que impera actualment respon a un sistema patriarcal que amara la societat. És a dir, aprenem i reproduïm un llenguatge sexista perquè vivim en un sistema patriarcal, així com racista i capitalista, que dicta qui té el poder i qui queda als marges. És una qüestió estructural, i la comunicació és una de les eines més importants que tenen aquests sistemes per a perpetuar-se.

Per això, els activismes que fomenten dissidències en el llenguatge generen tensions, però també esperonen una presa de consciència que ens permet identificar i revisar els biaixos estructurals que ens travessen, tot sabent que la manera com ens comuniquem impacta en les persones del nostre voltant.

Aquests biaixos estructurals –com el sexisme, el masclisme, el racisme, el classisme, el capacitisme, l'adultocentrisme, l'LGTBI-fòbia, etc.– es reproduïxen també al llenguatge.

Encara que el llenguatge no siga material, encara que canvie i depenga del context, té la capacitat de normalitzar, demonitzar, comparar, venerar, etc., i construeix els nostres imaginaris quotidians. Al cap i a la fi, la forma en què ordenem el nostre pensament condiona la nostra manera de veure la vida, la nostra ideologia, les nostres prioritats, els nostres escenaris possibles i els inimaginables.

Igualment, el llenguatge construeix realitat perquè ens permet parlar d'un fenomen, d'una vivència, d'una identitat... Si no hi poguérem fer referència, no podríem prendre partit, ni treballar per millorar, donar visibilitat o comunicar aquestes experiències. Això deixaria en situació de vulnerabilitat les persones amb aquestes identitats o que tenen aquestes vivències perquè ni tan sols podrien situar-se al mapa conceptual de les persones del seu voltant.

La coneguda frase “allò que no té nom no existeix” aglutina la idea que quan no anomenem alguna cosa o persona, els ocultem i invisibilitzem, i perpetuem una estructura i una comunicació que exclou i fins i tot discrimina. Per tant, fem menys possible que el nostre alumnat se senta identificat amb aquesta realitat i es pugui desenvolupar lliurement i amb plens drets. Per això, el paper de l'educació és fonamental a l'hora d'anomenar i transmetre la realitat diversa en què vivim i en què el nostre alumnat necessita persones de referència.

Quan no esmentem alguna cosa, en aquesta omisió hi ha exclusió, discriminació i menyspreu; de vegades, fins i tot una negació de l'existència. La coeducació –l'educació en igualtat– és una eina fonamental per a combatre aquests discursos darrere de la transmissió de models de comunicació i relació igualitaris i justos per a totes les persones.

És cert que l'androcentrisme –l'omnipresent visió des del punt de vista de l'home– i la misogínia –el rebuig cap a les dones i allò que és femení– a la cultura continua afectant-nos hui en les nostres interaccions quotidianes, en els materials que utilitzem a l'aula, en l'audiovisual que consumim, en les nostres opinions i actituds i en la nostra manera de relacionar-nos i de comunicar-nos.

I és que el llenguatge verbal i no verbal és sexista i androcèntric perquè la nostra societat ho és.

Prendre consciència del que es reproduïx amb el llenguatge que utilitzem i dels seus efectes i construir un model de llenguatge igualitari és l'estratègia per a equilibrar el deute i la desigualtat històrica cap a les dones, les persones en situacions de vulnerabilitat econòmica, institucional, sociocultural o sanitària i els col·lectius discriminats.

Quan jo use una paraula –va insistir Dumpty amb un to de veu més aviat desdenyós– vol dir el que jo vull que diga [...] ni més ni menys.

La qüestió –va insistir Alicia– és si es pot fer que les paraules signifiquen tantes coses diferents.

La qüestió –va concloure Dumpty– és saber qui mana [...] això és tot

Lewis Carroll (1871), Alicia a través de l'espill

En aquesta guia de comunicació coeducativa, ens centrem en les problemàtiques del llenguatge en referència al gènere i us fem propostes d'ús del llenguatge incluiu per a contribuir a equilibrar la desigualtat històrica entre homes i dones, prevenir violències masclistes i, sobretot, per a fomentar el lliure desenvolupament del nostre alumnat sense condicionaments de gènere, independentment del seu sexe o identitat.

La utilització d'un llenguatge sexista que perpetua estereotips de gènere i desigualtats entre homes i dones, que invisibilitza, oprimeix i violenta, té implicacions socials, com ara un impacte negatiu en l'autoestima i la percepció de les dones i les xiquetes sobre elles mateixes i sobre les altres dones, a més d'una frustració col·lectiva per ser invisibilitzades sistemàticament (oficis, cognoms, etc.).

A més, el sexisme en el llenguatge verbal i no verbal, digital i analògic, va molt més enllà. Comuniquem amb paraules (verbal), però també amb el cos, els gestos, el to de veu, la mirada i l'actitud (no verbal). Fixeu-vos, per exemple, si el to de veu o l'actitud us canvia depenent de si us dirigeix a un alumne o a una alumna. També comuniquem –no ens oblidem– amb les imatges que triem en llibres, documents, presentacions, xarxes socials o webs.

El llenguatge que fem servir forma part del currículum explícit (el programa de continguts, objectius i metodologia), però també del currículum ocult. I és ací, en l'àmbit no oficial i no formal, on de vegades no posem l'atenció que cal, tot i que té un gran impacte en l'aprenentatge relacional i de valors; de vegades, supera el formal.

El currículum ocult consisteix en aquestes facetes de la vida educativa en què el professorat i el centre emeten aprenentatges no formals, quotidians, que l'alumnat a penes percep estar rebent, encara que es tracte d'un element sempre present. En formen part les normes i estructures, les jerarquies, els càrrecs, l'arquitectura del centre i la gestió dels espais, qui ve a fer les xarrades, qui neteja, com ens comuniquem, la música que sentim al centre, les activitats educatives o culturals extracurriculars, etc.

En conclusió, cuidar el llenguatge amb què parlem és cuidar les persones amb qui parlem. I tenir-ne cura és vital perquè, com ja hem dit, és alhora reflex i motor dels canvis socials i culturals. Prendre consciència dels biaixos sexistes del llenguatge és una manera de deixar de reproduir un sistema patriarcal que oprimeix, discrimina i genera desigualtat.

L'ús d'un llenguatge inclusiu pot ajudar a canviar la manera com pensem sobre el gènere i contribuir a la construcció d'una societat més igualitària i sense discriminació.

A més, la comunicació igualitària és important perquè promou l'empatia i l'entesa. Quan es fomenta la igualtat i la inclusió es crea un ambient on les persones són més propenses a posar-se al lloc dels altres i entendre les seues perspectives i experiències. Això és fonamental per a la construcció de relacions saludables i per a la promoció de la pau i l'harmonia a la societat i als nostres centres.

3. Sexisme i comunicació

La filòloga experta en coeducació Elena Simón destaca tres vicis sexistes del llenguatge que hem de desterrar: l'ocultació, el menyspreu i l'ambigüitat.

L'ocultació

El supòsit androcèntric i falsament universal que la dona està sempre inclosa en l'home fa que en multitud d'ocasions no s'especifique de qui s'està parlant.

Diem “els cuidadors” i ocultem les dones, que en són una immensa majoria. Normalment, es narra així la seua situació. Com que les amaguem, no hi pensem; com que no hi pensem, les amaguem; i com que les amaguem i no hi pensem, no actuem en conseqüència. Aquesta operació circular i contínua, imbuïda de suposicions i d'implícits, es fa de manera automàtica.

Se sol fer de forma inconscient, per la qual cosa conscientment neguem fer-ho. Però aquest abús del masculí, fals neutre, invisibilitza les dones i representa una manca de rigor.

El menyspreu

És un vici molt més intencionat que l'anterior, ja que inclou adjectius dedicats al sexe de les persones, dones i homes, de forma sexista; comparacions, insults, paraules malsonants i, en definitiva, tractaments desiguals i despectius que deixen les dones i el femení en situació d'inferioritat.

Ací operen els termes aparentment duals que tenen significats molt diferents depenent de la seua terminació ('lloba'/'llop', 'fresca'/'fresc', 'patrimoni'/'matrimoni'). Quan es parla d'una 'dona pública', l'expressió significa prostituta, mentre que un 'home públic', és un home que té presència i influx en la vida social.

L'ambigüitat

Aquest és el vici que fa que les xiquetes des de xicotetes ens preguntem a través de moltíssimes lectures –d'història i periodístiques, sobretot– si ens estan incloent en el subjecte de la història.

Es manifesta, sobretot, a través d'allò que García Messeguer anomena salt semàntic, que consisteix a canviar del significat masculí específic a l'universal o viceversa sense especificar-ho. Per exemple: “Els antics egipcis habitaven a la vall del Nil. Les seues dones els solien acompanyar a caçar o a pescar”.

Altres derives sexistes en la comunicació

- ▶ Els termes dissimètrics: cavaller o marit, que no tenen equivalents femenins.
- ▶ Els buits lèxics: de la paraula 'frater' (germà) se n'han format multitud de termes ('fraternitat', 'fraternal', 'confraria', 'fratricida', 'confraternitzar', 'fratria'). En canvi, del terme 'sor' (germana) només tenim 'sororitat' i 'sororal', i normalment utilitzem només el primer.
- ▶ Les expressions que fomenten la idea de dona com a passiva, infantil, o feble, o que les cosifiquen sexualment: “Las nuevas candidatas más seductororas para el 26J”, “Ciclón Bouchard: victoria 6-0 y 6-4 con un atrevido modelito”.

- ▶ Expressions que indiquen la dependència de les dones respecte dels homes, i priven a aquestes de personalitat i agència: la distinció entre 'senyora' i 'senyoreta', les construccions com 'Pedro i la seua dona' o 'la dona d'Amancio Ortega' o 'la nova Messi', quan ens referim a una jugadora de futbol tot comparant-la amb un home per a donar-li valor, com si el seu talent i esforç no foren suficients.
- ▶ Ordre jeràrquic en nomenar dones i homes: “pares i mares”.
- ▶ Heteronormativitat: donar per fet amb el nostre llenguatge que tothom és heterosexual: “ja tens nóvio?” dit a una xica i viceversa.
- ▶ Comentaris sexistes: “És que ara les xiques aneu ensenyant-ho tot”, “clar que pots, nano, eres un home”, “és una reprimida”, “no plores, marieta”, etc.

Imatge 1. Notícies amb titulars que cosifiquen les dones.

4. I als nostres centres, què passa?

Recopilarem informació dels centres de cicles formatius, de forma anònima, mitjançant un qüestionari en línia elaborat per a conèixer punts febles i àrees de millora en matèria de llenguatge no sexista.

Rebèrem respostes per part de 65 representants del professorat i 108 de l'alumnat dels següents centres: Institut PAX, CIPFP Misericòrdia, IES Valldigna, CIPFP Vall d'Elda i IES Conselleria.

El qüestionari consistia en 9 preguntes de resposta tancada mitjançant Escala de Likert –que mesura el nivell d'acord o de desacord amb una declaració i és òptima per a conèixer actituds i comportaments– i una pregunta oberta per a afegir-hi qualsevol observació pertinent.

Volíem conèixer les seues opinions sobre:

- La importància de fomentar la igualtat al centre;
- Si el professorat utilitza llenguatge inclusiu;
- Si el professorat utilitza un to sexista o termes diferents depenent del sexe de la persona a qui es dirigeix;
- Si el professorat té actituds o fa comentaris sexistes;
- Si en els exemples a classe es cuida la representació paritària de dones i homes;
- Si als textos i imatges es visibilitza de forma igualitària;
- Si a la web s'utilitza llenguatge i imatges igualitaris;
- Si el personal d'administració i serveis utilitza llenguatge inclusiu,
- I si creuen, en general, que és important fer servir el llenguatge inclusiu.

És important dir que és una mostra situada i limitada, realitzada als centres que treballen amb InteRed i, per tant, a centres compromesos amb l'eliminació de les violències masclistes i el treball en igualtat de gènere.

És interessant que, especialment des d'aquesta consciència, part del professorat mostra compromís i és capaç de veure les possibilitats de millora en el tema del llenguatge inclusiu o del sexisme quotidià en què ens hem socialitzat des de la infància:

“De vegades responc d'acord i no totalment d'acord perquè estem en transició i encara hem de canviar coses.”

“Intente fer servir un llenguatge inclusiu sempre, però moltes vegades, condicionat per l'educació i cultura patriarcal que hem rebut, se m'escapa no fer-ho, o fins i tot puc caure en alguna actitud sexista.”

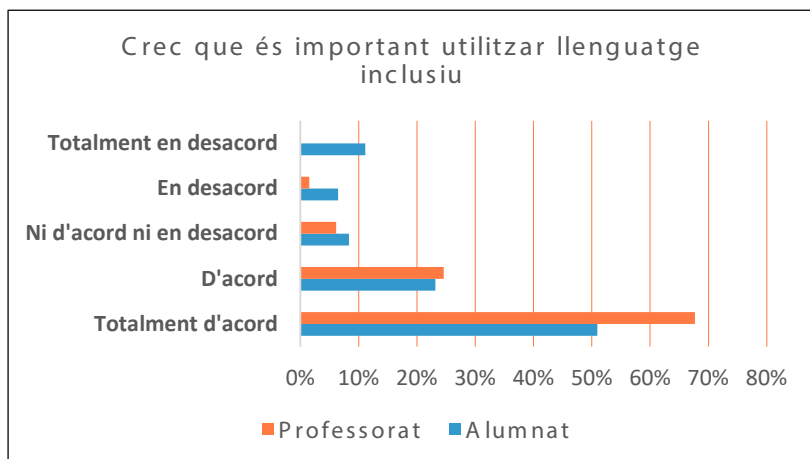
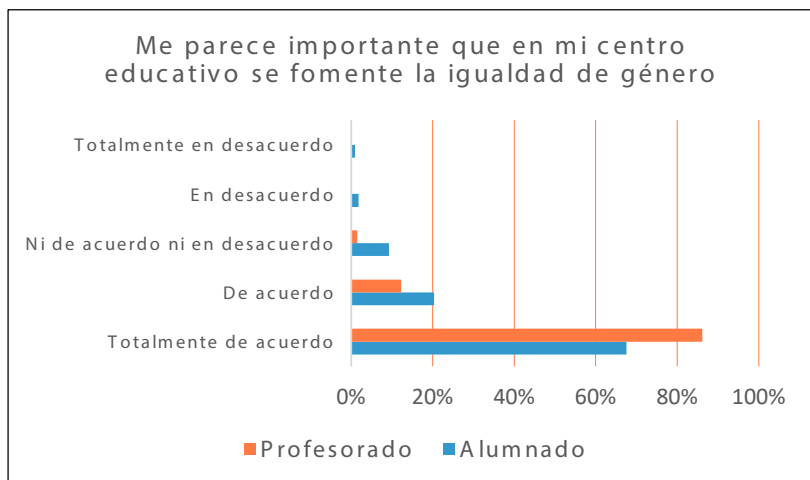
“Jo crec que el professorat som cada dia més conscients del poder que té el llenguatge.”

Per a no caure en l'ocultació de gènere, cal assenyalar que, entre el professorat, hi ha un 72,3% de respostes de dones, d'acord amb el nombre de professores, que representen més de les dues terceres parts del total del personal de cicles formatius dels centres enquestats. Tot i això, entre l'alumnat sí que hem aconseguit paritat de respostes, amb un 56,5% de dones i un 42,6% d'homes, tot i que els alumnes matriculats als centres col·laboradors representen la tercera part de l'alumnat total.

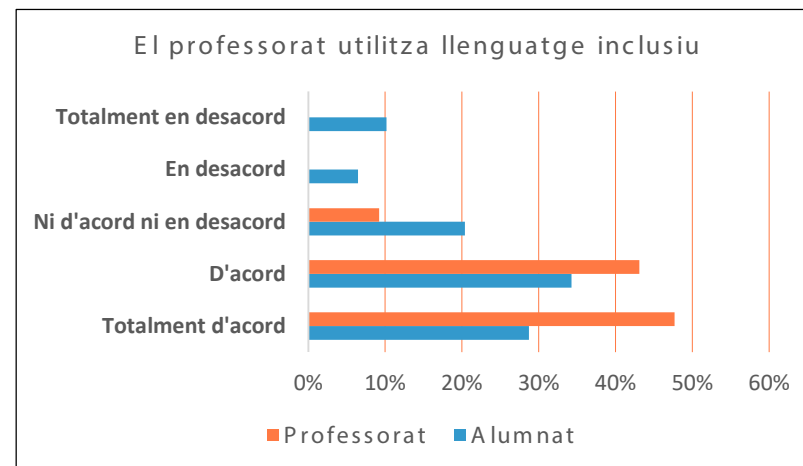
També el professorat ha mostrat la seua preocupació per una onada reaccionària entre part de l'alumnat davant del llenguatge inclusiu o les polítiques feministes i que “de vegades s'està obtenint l'efecte contrari”, perquè es posen a la defensiva o es riuen d'aquestes mesures. Aquesta manera de pensar el llenguatge també existeix, però no per això hem de deixar de tindre cura i d'incloure, respectar i valorar per igual tot el nostre alumnat.

Analitzant de forma comparada les respostes del professorat i l'alumnat, observem que quasi la totalitat del professorat li dona importància (totalment d'acord o d'acord) al fet que es fomenti la igualtat de gènere al centre educatiu, mentre que aquest percentatge baixa una miqueta a l'alumnat, encara que està proper al 90%.

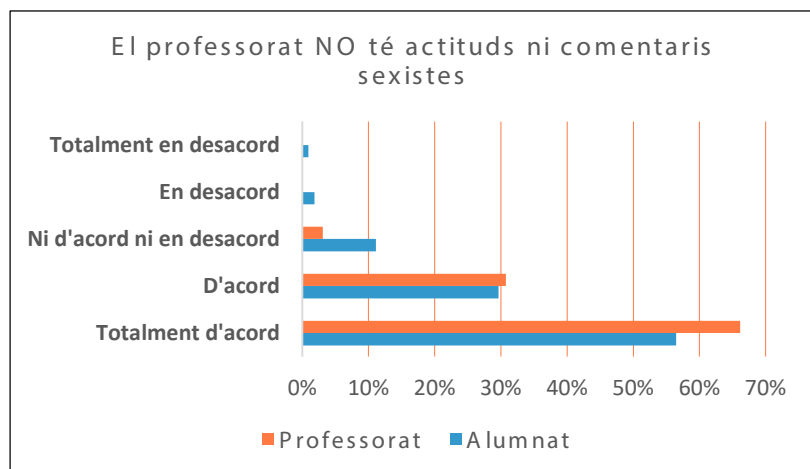
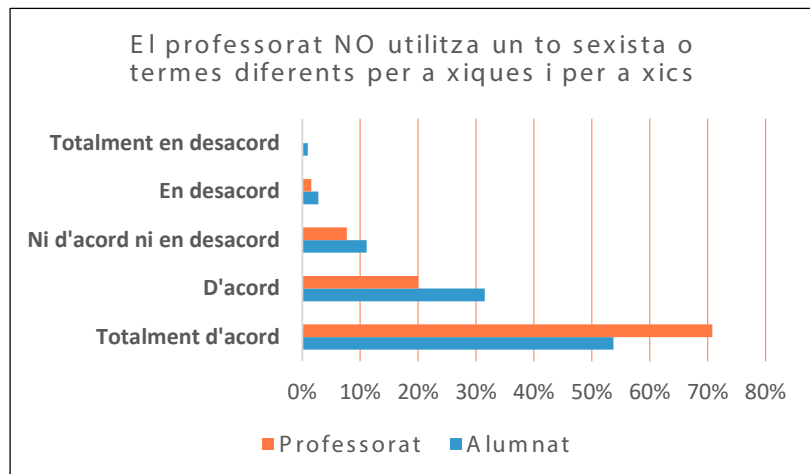
De manera similar, més del 90% del professorat valora com a important utilitzar un llenguatge inclusiu per, dada que baixa a un 75% per part de l'alumnat; un 17%, de fet, no ho considera important (en desacord o totalment en desacord).

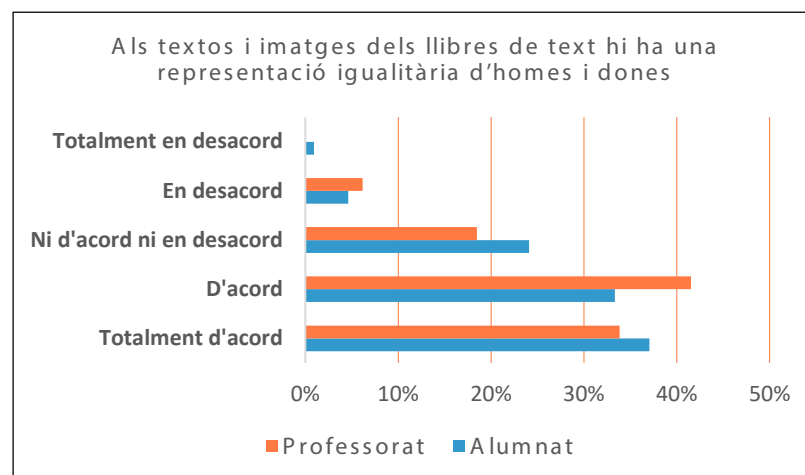
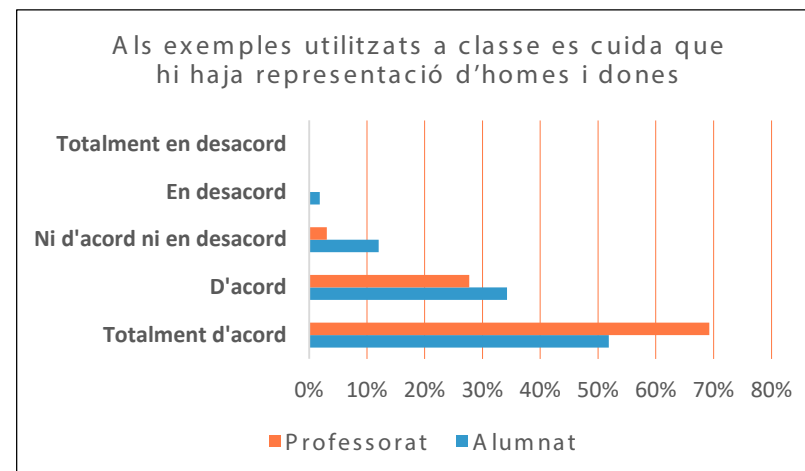
Pel que fa a la utilització per part del professorat d'un llenguatge inclusiu, difereix significativament la percepció que té el professorat mateix, positiva per a més d'un 90% de les persones enquestades, de la de l'alumnat -poc més del 60% té aquesta percepció positiva i un 16% no creu que el professorat faci servir llenguatge inclusiu o no ho té clar (20%).

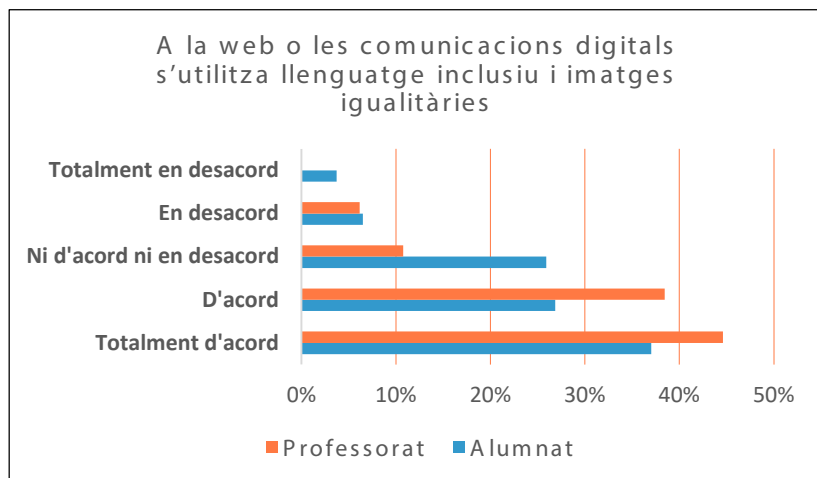

Tot i això, la percepció cap al professorat no difereix tant entre professorat i alumnat quant a l'ús no sexista del llenguatge, del 91% i el 85%, respectivament, i a la no utilització de comentaris o actituds sexistes; 97% i 86% respectivament.

Quant a la utilització d'exemples, textos, imatges de llibres o altres documents i la comunicació digital, tant professorat com alumnat perceben majoritàriament que es cuida que hi haja una representació igualitària en els exemples que es posen a classe (97% i 86%, respectivament). És un poc inferior la resposta sobre la representació en textos i imatges de llibres (76% i 70%, respectivament), i hi ha una diferència substancial quant a l'ús d'imatges igualitàries a la web i a la comunicació digital. Ho percep així un 83% del professorat, però només un 64% de l'alumnat.

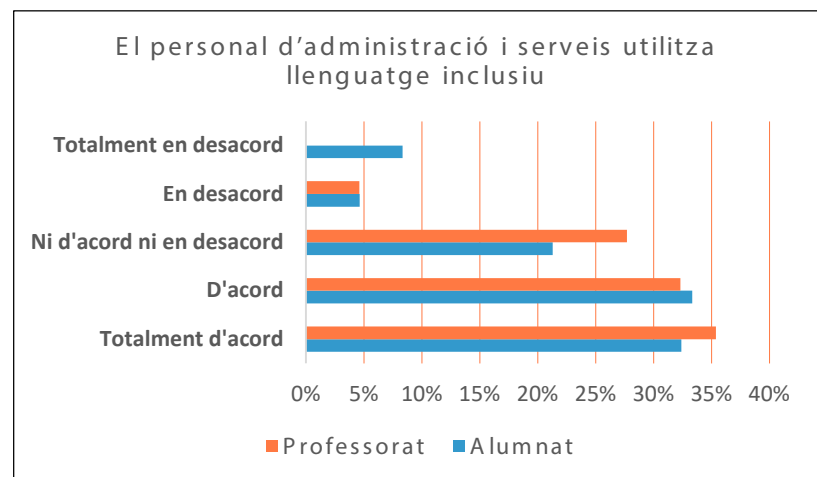
En resum, podem dir que, de manera majoritària, les respostes de l'alumnat sobre l'ús del llenguatge i les imatges inclusives són positives, entre un 70-80%, una percepció que augmenta al 75-90% entre el professorat.

És significativa la diferència en la percepció que té el professorat sobre l'ús que fa del llenguatge inclusiu. Un 91% considera que l'utilitza habitualment, mentre que només el 61% de l'alumnat corrobora aquesta percepció.

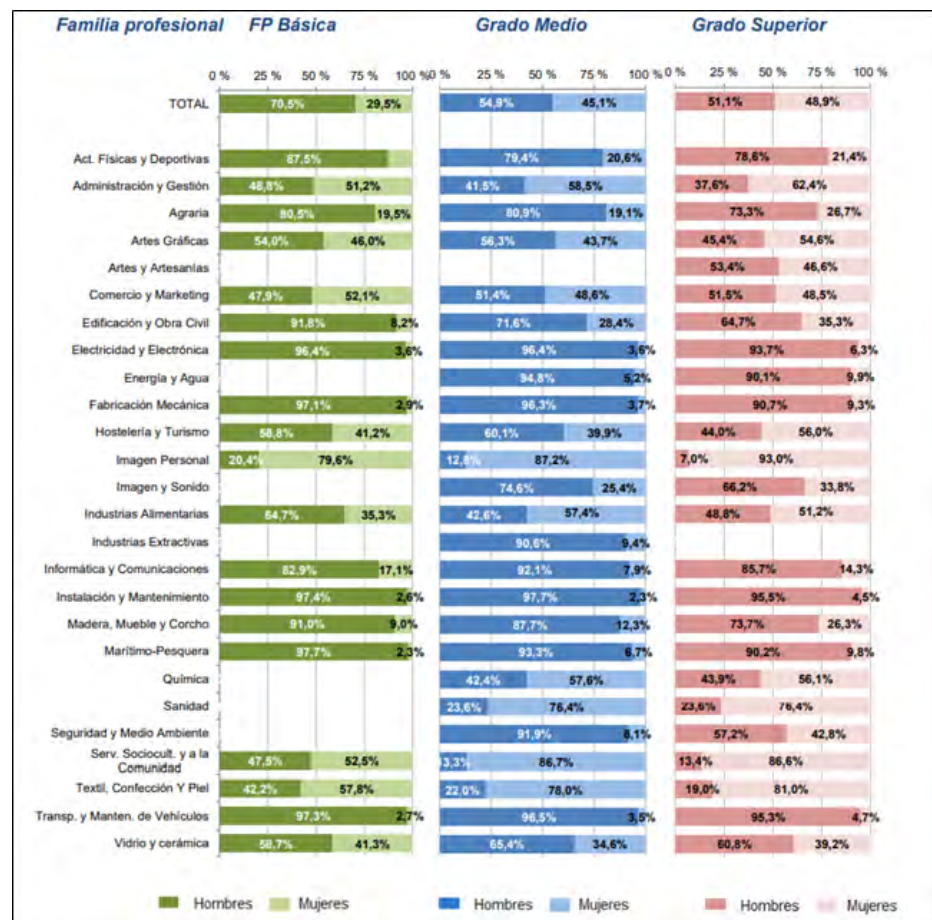
Per la seua banda, l'alumnat matisa en les observacions que la utilització del llenguatge inclusiu depén del professorat, ja que hi ha famílies professional de cicles formatius molt compromeses amb la igualtat i d'altres que no.

Hem d'assenyalar que el fet que aquesta sensibilització amb les mesures per la igualtat de gènere depenga de la família professional està relacionat amb el fet que algunes estan molt feminitzades, amb una presència majoritària de dones, com, per exemple, les dels sectors sanitari, educatiu i de serveis.

Finalment, pel que fa a l'ús d'un llenguatge inclusiu per part del personal d'administració i serveis, les percepcions de professorat i alumnat són molt similars: el 67% i 65%, respectivament, consideren que les persones de l'àmbit administratiu i de serveis sí que fa ús d'aquest llenguatge; és també important el percentatge de les persones, 28% i 21%, que no tenen clara aquesta utilització del llenguatge inclusiu.

Les dades següents, desgagregades per sexe, sobre les matriculacions en estudis de formació professional a Espanya el curs passat ens mostren com la feminització i masculinització de certs estudis continua present:

Imatge 2. Estadística d'ensenyaments no universitaris. Distribució percentual de l'alumnat matriculat en formació professional segons sexe, per família professional. Curs 2021-2022. Font: Ministeri d'Educació i Formació Professional.

El resultat és que les dones principalment ocupen llocs laborals que van d'acord amb el rol reproductiu i domèstic en què han estat educades (sanitari, educatiu, de serveis), per la qual cosa en els sectors que tradicionalment s'han vist com a masculins (transports, mecànica, manteniment, enginyeries, etc.) la seua presència és molt minoritària. Aquesta manca de referents, justament, pot fer que les xiques no s'animen a entrar en aquestes famílies. I el mateix ocorre amb els xics en el cas de les famílies de sanitat, serveis socioculturals, tèxtil i imatge.

Fomentar una cultura coeducativa al centre també és intervenir per a equilibrar això, ja siga presentant a l'alumnat referents que subvertisquen els rols de gènere o cuidant el nostre llenguatge i els nostres prejudicis per a no perpetuar aquests rols i estereotips de gènere.

Tornant al qüestionari, les respostes posen en relleu, a la majoria dels centres de cicles formatius, la necessitat que les formacions en igualtat s'estenguen a tota la comunitat educativa, incloent-hi el personal d'administració i serveis, que també té contacte diari amb l'alumnat.

Per altra banda, s'observa una preocupació per la terminologia. És lògic que, com a docents que ens dediquem a comunicar-nos amb altres, ens vinguen dubtes sobre quines terminacions o quin genèric utilitzar (en aquest moment es debat sobre l'ús de la terminació -i, l'ús del femení com a genèric...) o que ens resulte més còmoda una opció que les altres.

“Pel que fa a mi, utilitzaria el femení com a genèric, però és incorrecte gramaticalment. A més, tampoc no seria inclusiu.”

Veurem diferents fórmules per a construir llenguatge inclusiu sense saltar-nos cap norma gramatical. Tinguem també en compte que en el llenguatge parlat podem ser més flexibles i que fins i tot fins i tot alguns agents socials han utilitzat 'totis' i l'AVL no els ha obert cap expedient. No passaria res.

El femení també pot ser genèric? D'això també se'n parla. Quan parlem de persones seria lògic utilitzar les terminacions -a o -es perquè la paraula és femenina, no? Aquesta és, de fet, una solució recurrent. Ho feu com ho feu, l'important, sens dubte, és voler parlar de manera més igualitària una vegada enteneu que fer-ho importa, impacta en les persones que teniu a prop i construeix l'imaginari sobre el món que ens envolta i les nostres possibilitats, funcions i anhels.

En qualsevol cas, no és qüestió que us tortureu si se us escapa una terminació no inclusiva o algun terme sexista, però sí us animem a corregir-ho, a poc a poc, per a no propagar missatges sexistes, androcèntrics, de vegades, fins i tot masculistes, amb total naturalitat en el nostre àmbit d'impacte, que no és poc.

Finalment, volem remarcar que el sistema educatiu és un dels agents de socialització més potents i determinants en el desenvolupament humà i, sense una intervenció coeducativa conscient i un foment del llenguatge inclusiu, continuarà reproduint i perpetuant les regles i estructures del sistema patriarcal en què ha estat creat.

5. Proposta de bones pràctiques

AEn general, el primer que cal fer és un exercici quasi continu: reconèixer i identificar les formes sexistes del llenguatge i deixar de fer-les servir. En segon lloc, hem de comprendre que el llenguatge no sexista és important perquè ajuda a promoure la igualtat de gènere i a eliminar la discriminació i la violència cap a les dones a la societat. En tercer lloc, hem de voler fer el canvi.

Ya lo tenemos claro: queremos utilizar lenguaje no sexista e inclusivo. Ja ho tenim clar: volem utilitzar llenguatge no sexista i inclusiu. Però això com es fa?

Ací us presentem algunes consideracions per a tindre una comunicació coeducativa i igualitària:

Quant a visibilitzar la diversitat i/o les discriminacions de gènere:
Incloeu les dones als temaris, tractant de visibilitzar i reconèixer les aportacions que històricament han sigut invisibilitzades i apartades del coneixement en els diferents camps del saber. Recordeu que les dones són més de la meitat de la població del món. Invisibilitzar-les també és falta de rigor.
Reconeixeu la situació de desigualtat entre dones i homes i com és de necessari que el nostre centre siga coeducatiu. Preneu consciència de la masculinització o feminització d'alguns cicles formatius.
Elimineu els comentaris i actituds que fomenten l'LGTTBI-fòbia, un problema social que, en concret, a les nostres aules, provoca bullying de gènere.
Anomeneu les persones de gènere no binari o dissident. No en negueu la identitat.
Fixeu-vos en qui pren la paraula a classe i teniu cura que hi haja una representació equilibrada de totes les veus i no hi haja desequilibri de poder.
Animeu les alumnes a intervenir a classe, sobretot a les classes amb més presència d'alumnes o a les que hi haja un desequilibri de poder i prenguen més la paraula els xics.

Pel que fa a expressions del llenguatge (verbal i no verbal):
Eviteu la utilització d'expressions o termes que reforcen estereotips de gènere, com ara "la dona és més emocional que l'home" o "l'home és més fort que la dona".
No reproduïu i perpetueu, a través del llenguatge, els estereotips i rols de gènere que, a través d'associacions arbitràries sobre el femení i masculí, limiten la llibertat i provoquen discriminacions.
Useu termes col·lectius, genèrics: 'l'alumnat' en comptes d'els alumnes'.
Designeu la funció sense marcar el sexe: parleu de 'representants de l'alumnat' en comptes d'alguns alumnes'.
Utilitzeu 'qui', 'ambdós' o 'el personal de' o 'el gabinet de' en comptes del masculí 'els administratius' o 'el cap d'estudis'.
Useu construccions metonímiques: 'la infància', en comptes d'els xiquets'.
Useu perífrasis: 'la persona responsable', en comptes d'el responsable'.
Ometeu determinants o empreu determinants sense marca de gènere: 'cada docent' en lloc d'els docents'.
Useu formes personals genèriques o formes no personals dels verbs: 'cal atendre més' substituint a 'cal que l'alumne atenga més'.
No utilitzeu termes femenins com a insults ('marieta', 'doneta', etc.).
Visibilitzeu que l'ús del masculí com a forma genèrica és sexista: el llenguatge en masculí no és neutre, és masculí.
Utilitzeu el femení gramatical per a designar els oficis de les dones, no el masculí. Exemple: "Carmen és metgessa" en comptes de "Carmen és metge".
A les comunicacions, canvieu 'pares' per 'famílies'. A banda de no ser sexista, és molt més rigorós i realista. Proposeu reanomenar l'AMPA com AFA.
Pareu atenció al llenguatge no verbal: no feu servir un to més rude amb els xics que amb les xiques o més dolç amb les xiques que amb els xics. El llenguatge no verbal també és molt important en la comunicació inclusiva. Tracteu de ser conscients de la vostra postura, to de veu i expressions facials per a assegurar-vos que no esteu transmetent un missatge inapropiat o ofensiu.
Demaneu disculpes si us equivoqueu de pronom o feu servir alguna expressió que pugui generar malestar en membres de l'alumnat.

**Pel que fa al tractament de les imatges a
RRSS, la web o el material de classe:**

Assegureu una representació paritària entre homes i dones.

Mostreu diversitat de persones per sexe, edat,
procedència i aparença física.

No mostreu imatges estereotipades, amb rols de gènere,
segregació laboral o colors estereotipats (blau per als homes,
rosa per a les dones). Podeu, per contra, intentar equilibrar els
missatges externs i mostrar homes fent tasques de cures i dones
fent esport i treballs remunerats.

No pengeu imatges que mostren cosificació sexual,
especialment de les dones i les xiquetes.

Mostreu diversitat familiar, no només la família
heterosexual tradicional.

Aquestes idees formen un ampli ventall de solucions a la nostra disposició perquè el nostre llenguatge i la nostra comunicació estiguen en la línia dels valors coeducatius. Està a la nostra mà fer-les servir, parlant i escrivint en tot tipus de documents, cartells, notes per a les famílies, avisos a l'alumnat, etc., i així aconseguir que el que siga estrany siga utilitzar llenguatge sexista.

El llenguatge és canviant i hi haurà situacions en què potser no ho fem tan bé com ens agradaria. El més valuós és que entrenem una mirada crítica cap a la nostra comunicació, una visió amb perspectiva de gènere, i fem servir aquestes recomanacions diàriament per a equilibrar les desigualtats i eliminar aquestes mostres de sexisme, androcentrisme, misogínia i masclisme que encara hui normalitzem en el llenguatge i en la societat i que no permeten que cuidem, respectem i valorem per igual el nostre alumnat.

6. Altres recursos

- Fundación InteRed. 2016. *Nombrando el mundo que queremos*. Manual para un uso inclusivo del lenguaje y las imágenes en InteRed: https://www.intered.org/sites/default/files/lenguaje_inclusivo_intered_-_nombrando_el_mundo.pdf. Fundación InteRed.

- Susana Guerrero Salazar. 2013. *Guía para un uso igualitario y no sexista del lenguaje y de la imagen en la Universidad de Jaén*: https://www.ujaen.es/servicios/uigualdad/sites/servicio_uigualdad/files/uploads/Guia_lenguaje_no_sexista.pdf. Universidad de Jaén.

- Oxfam Intermón. *Lenguaje no sexista: Tips para evitar el uso sexista del lenguaje cotidiano*: https://recursos.oxfamintermon.org/hubfs/Ebooks/ebook_Lenguaje_no_sexista.pdf

- Eva M. de la Peña Palacios. 2007. *Cómo hablamos, -o/a. Lenguaje no sexista. Fórmulas metodológicas*: <http://www.fundacionmujeres.es/maletincoeducacion/pdf/CUAD5vert.pdf>. Fundación Mujeres.

- Prodigioso Volcán. 2021. *Guía para una comunicación más inclusiva*: <https://comunicacionclara.com/docs/Prodigioso-Volcan-Guia-Comunicacion-inclusiva.pdf>

- Charo Rueda. 2021. *Calladita estás más guapa. Cuando el lenguaje se usa contra la autoestima de las mujeres*: <https://www.archiletras.com/lexico-profesional/lenguaje-contra-la-autoestima-de-las-mujeres/> Arch.-letras (11).

- Elena Simón. 2020. *Guía de uso de lenguaje igualitario para la comunicación. Caminando hacia un mundo más incluyente y referenciado*: <https://ceice.gva.es/documents/169149987/172138662/Gu%C3%ADa+de+uso+del+lenguaje+igualitario.pdf/3690a3d5-10d2-4493-97c3-1e5c12847e23?t=1605879972254>. Generalitat Valenciana.

- Maria Rosa Cerdà. *Bones pràctiques per a una comunicació no sexista*: <https://www.upv.es/noticias-upv/documentos/5779b.pdf>. Universitat Politècnica de València.

- Fundació Isonomia i Universitat Jaume I. 2016. *Guia de tractament no sexista de llenguatge administratiu*: <http://isonomia.uji.es/wp-content/uploads/2013/06/Z-Maquetacio%CC%81-ISONOMIA-guia-en-valencia%CC%80-versi%C3%B3n-Web.pdf>

- Universitat Oberta de Catalunya. *Llengua i estil de la UOC. Ús no sexista de la llengua*: <https://www.uoc.edu/portal/ca/servei-linguistic/redaccio/tractament-generes/index.html>

- Universitat de València. 2012. *Guia d'ús per a un llenguatge igualitari*: https://www.uv.es/igualtat/GUIA/GUIA_VAL.pdf

Apunta't al canvi!

Cuidem el llenguatge per a
transformar la societat.